

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 491 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Спеціалізація: музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Митрофанова Єлизавета Михайлівна
Керівник к.пед.н., доцент Горлова. А. В
Рецензент к.пед.н., доцент Сугейко Л. Г.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ.....	6
1.1. Формування доброзичливості як складова морального виховання дошкільників.....	6
1.2. Особливості морального виховання особистості дошкільника12	
1.3. Виховний вплив української народної пісні на формування особистості дитини.....	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ.....	33
2.1. Визначення рівня сформованості доброзичливості старших дошкільників.....	33
2.2. Добір педагогічних шляхів формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку засобами української народної пісні.....	41
2.3. Рекомендації педагогам для виховання доброзичливості старших дошкільників засобами української народної пісні.....	49
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
Додатки.....	65
Додаток А Кодекс академічної доброчесності.....	65
Додаток Б Довідка.....	66
Додаток В Звіт про повторну перевірку кваліфікаційної роботи на унікальність	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний соціально-економічний стан українського суспільства потребує нових підходів для виховання гуманної особистості. Тому що нині особливо відчутний розрив матеріального з духовним, люди частіше акцентують увагу на матеріальних цінностях, відкидаючи моральні принципи і закони. Це призводить до спотворення моральних ідеалів нашого народу, духовність занепадає, розповсюджується збайдужіння, жорстокість, апатія, як у дорослих, так і у дітей.

Звідси й виникла проблема виховання доброзичливості дітей, утвердження моральних ідеалів, принципів та норм поведінки з дорослими та однолітками незалежно від їх національності та матеріального статусу, формування комунікативних навичок у дошкільному віці. Кожна особистість є соціальною, тому що живе у соціумі, вона постійно перебуває у взаємозв'язку іншими, це вимагає від неї налагодження доброзичливих відносин у будь-якій соціальній групі, дотримання етичних норм та моральних принципів вироблених людством. Г. Васянович підкреслив, що сферою морального регулювання є вся сукупність відносин особистості й суспільства, і життя будь-якої особистості невіддільне від моральних вимог суспільства.

Процес формування доброзичливості дошкільників засобами української народної пісенної творчості поки що не став предметом окремого дослідження, хоча про це згадували у своїх роботах видатні педагоги А. Біловол, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, Л. Каїрська, О. Добрянська, С. Русова,. Українські мистецтвознавці Б. Грінченко, Д. Антонович, Ф. Колесса та інші, писали про роль народної пісні як серцевини народної культури.

Він зауважив, що українська народна поетична творчість пронизана гуманними ідеями, має вагомий виховний та освітній вплив на українців. Відомі українські педагоги вказували на виховний потенціал народної пісні. Так, В. Сухомлинський наголосив, що тільки пісня може розкрити красу душі народу. Це могутнє виховне джерело, що розкриває перед дитиною моральні ідеали народу.

Видатний педагог привертає увагу до того, що традиції, і від цього все стає ще ріднішим, ще дорожчим. Народна пісня для дітей, як і література, тісно пов'язана з мотивами дитинства, педагогічно спрямована, відповідає особливостям сприймання дітей певного віку.

Проблема «Формування доброзичливості старших дошкільників засобами української народної пісні» на даному етапі життя суспільства є актуальною і саме це обумовило вибір теми для дослідження.

Об'єкт дослідження: процес виховання доброзичливості старших дошкільників.

Предмет дослідження: українська народна пісня як засіб виховання доброзичливості старших дошкільників.

Мета дослідження: науково обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови для виховання доброзичливості старших дошкільників засобами української народної пісні.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з даної теми.
2. Виявити сучасний стан сформованості доброзичливості старших дошкільників.
3. Обґрунтувати педагогічні умови та модель виховання доброзичливості старших дошкільників.

Відповідно до визначених завдань було застосовано такі **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз, порівняння і узагальнення наукових джерел дали змогу сформувати уявлення про актуальність проблеми, сутність її дослідження;

- емпіричні: бесіди, спостереження, анкетування, діагностичні методики, аналіз планів навчально-виховної роботи дали змогу з'ясувати особливості формування доброзичливості старших дошкільників і стан її виховання у ЗДО; педагогічний експеримент (контрольний) був застосований для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов і моделі виховання доброзичливості засобами української народної пісні;

- статистичні: методи математичної статистики були використані для обробки експериментальних даних і аналізу динаміки досліджуваних явищ.

Структура та обсяг роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

1.1 Формування доброзичливості як складова морального виховання дошкільників

Аналіз змісту Базового компонента дошкільної освіти в Україні показує нам, що до основних засад цього документа віднесено такі положення, як: створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей, а також надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективом [3, с. 1]. Освітня лінія «Дитина в соціумі» цього Державного документа привертає увагу на процес формування соціально комунікативної компетентності у дошкільників, котра передбачає: обізнаність з елементами соціальних та морально-етичних норм між особистісної взаємодії, уміння дотримуватися їх під час спілкування; здатність взаємодіяти з людьми; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим тощо [3, с. 16]. Звідси ми приходимо до висновку, що йдеться про виховання доброзичливого, гуманного ставлення до кожного.

Традиційна українська педагогічна культура могутня своєю національною самобутністю, єдністю, глибокодумністю, багатством розмаїття місцевих барв та відтінків. Вже у трипільську добу (III – IV тис. до н.е.) люди, які мешкали на території сучасної України, мали свої моральні закони, відрізняли добрі вчинки від злих, знали що таке обов'язок та відповідальність тощо.

З часом концентрація релігійно-магічних функцій, які займалися врегулюванням морального життя первісного суспільства поступилася раціонально-світським регуляторам людської поведінки: спочатку

звичаям, а згодом – власне праву. Поряд із правом виділяється, та набуває своєрідних рис і загальнолюдська мораль.

На стародавній картині світу, яку ми бачимо через міфи, перекази, легенди, літописи є відсутніми етично нейтральні сили та явища. Під впливом вірувань, міфології, фольклору в процесі праці, спілкування відбувалося накопичення певних ознак, які згодом утворили феномен давньоукраїнської моралі: піклування про похилих людей, малих дітей, жінок, норму людських стосунків, усталену систему морального виховання, дотримання дисципліни праці, правові звичаї. Високоморальними думками, піднесеними почуттями сповнені давньоукраїнські літературні пам'ятки [54, с.9].

Період козаччини відіграв важливу роль у формуванні моральних традицій, передачі їх своїм дітям. Козацьке виховання мало так звані ступені: дошкільне сімейне виховання, родинно-шкільне виховання і підвищена освіта. Дошкільне виховання зазвичай було сімейним, вихованням дітей займалася мати. Сімейні виховні традиції займають чільне місце в системі розвитку дошкільників.

«Гуманність – моральна норма людського суспільства, яка поєднує у собі вимогу поваги й любові до людини, взаємодопомоги і взаємопідтримки в колективній діяльності, повсякденному спілкуванні, в усьому укладі життя» [12, с. 4].

Важливого значення формуванню гуманних почуттів надавав Ф. Прокопович - церковний та громадський діяч, просвітитель. В 1721р. Прокопович створив школу, в якій застосовувалися інноваційні методи виховання. Свої педагогічні ідеї просвітитель виклав у «Духовному регламенті». Він вважав, що діти швидше та легше запам'ятовують матеріал якщо він для них цікавий, тому радить викликати у дітей емоційний фон.

Проблеми морального життя людини перебували в центрі уваги. Не виняток і професори Києво-Могилянської академії. Вони намагалися з'ясувати сутність блага та сенсу людського життя, тож розглядали його у двох аспектах: фізичному та моральному. Моральними вони вважали внутрішні блага, серед яких не тільки духовні чесноти, а й інші (здоров'я, сила, наполегливість тощо), якщо вони творяться в ім'я добра то вважаються моральними. Свої погляди вони обумовлювали наступним чином: «Якщо благо бажане для тебе, корисне іншим, воно є істинним, а значить – моральним» [4, с.4].

Український філософ Г. Сковорода вважав, що формування моральної свідомості індивіда – є найважливішим завданням всіх і кожного. Найкращою людською рисою на думку філософа – є доброта, а її вияв – добродійність. Добро притаманне кожному від природи і є найдоступнішим, як вода і повітря. Сковорода мріяв про вільну духом людину, у якій гармонійно поєднуються матеріальні і духовні складові, яка живе в гармонії з Всесвітом. Він створив етичний ідеал гуманної, вільної, незалежної особистості з високим почуттям обов'язку, котра володіє скарбами «спокою нерушеного», «здоров'я міцного», «серцем незламним», «зрівноваженим духом», «мудрою розсудливістю», «веселістю ясною», «дружбою, що цінніша за все» [4, с.5].

Т. Шевченко - відомий український письменник, мислитель. Він вважав що виховання повинно ґрунтуватися на патріотизмі, сімейне виховання слід доповнювати суспільним, яке допомагає дитині знайомитися з навколишнім світом, спілкуватися з людьми. З творів Т. Шевченка постає духовний ідеал – людина з багатогранними знаннями і високими моральними якостями.

Вітчизняний педагог К. Ушинський вважав, що виховання моральної особистості потребує систематичності. Воно має бути спрямоване на формування у дітей кращих моральних рис :

доброзичливості, чесності, почуття обов'язку та ін. Найголовнішим у моральному вихованні дошкільників є приклад, правильний приклад поведження батьків, старших, вихователя.

С. Русова наголошує на великому значенні релігії у становленні особистості. Педагог писала про необхідність « з дитини, якою вона є з природи, витворити різними засобами, що педагогічно нам слугують, людину в найкращому значенні цього слова, розвиваючи до максимуму всі позитивні здібності дитини і зводячи до мінімуму всі її негативні нахили » [45, с.64]. Тому метою нинішньої дошкільної освіти є - «розвиток світогляду кожної дитини, ціннісного ставлення до зовнішнього й внутрішнього світу, самовизначення й духовний розвиток» [4, с.8].

А. Макаренко надавав великої уваги розробці питань морального виховання. Педагог, письменник, він створив наукову методичку для виховної роботи з дітьми. Він мужньо взяв на себе відповідальність за виховання нової людини, наголошуючи, що «виховання – процес соціальний в найбільш повному змісті. Зі всім світом навколишньої дійсності дитина входить в безмежне число відношень, кожне з яких розвивається, переплітаючись з іншими відносинами, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини» [30, с.120].

А. Макаренко приділяв багато уваги питанням щодо впливу колективу на формування морально-стійкої людини і підкреслював, що «дитина не може жити в ізоляції, що у деяких дітей раніше, в інших пізніше перевага гри на самоті починає переростати в інтерес до товаришів, до групової гри; і треба допомогти дитині з найбільшою вигодою здійснити цей досить важкий перехід» [30, с.134].

Розв'язанням проблеми виховання доброзичливості на сучасному етапі займається численна група українських науковців. Основою

сучасної наукової теорії є вчення не тільки вітчизняних педагогів, про яких йшлося вище, а й педагогічні здобутки епохи Відродження, коли було відновлено античний ідеал гармонійного розвитку особистості яскравими представниками педагогічної думки цього періоду є Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці. Останній основну роль відводив трудовому вихованню, щоб розвинути духовні сили. Основним завданням морального виховання він вважав розвиток у дітей високих моральних якостей, навичок і переконань [42, с.12].

Широко відомими є праці В. Котирло, С. Ладивір, Ю. Приходько. Вони займалися вивченням проблеми розвитку моральних почуттів у дошкільників в процесі спілкування з вихователем, в сюжетно-рольовій грі. В тому числі вчені розглядали питання становлення у дітей морального ставлення до однолітків й членів родини, особливості доброзичливих проявів дітей дошкільного віку.

На сучасному етапі проблемами духовного виховання працюють такі відомі українські вчені як І. Бех, Л. Артемова, Т. Поніманська, Г. Лаврентьєва.

Як доводять результати досліджень і спостереження, дитина дошкільного віку навчається рахуватися з думкою інших, співчувати та турбуватися за інших відповідно до тих соціальних умов, у яких вона знаходиться і того прикладу, який може наслідувати і відтворювати у різних видах діяльності. Таким чином, підтримуємо думку Г. Васяновича, що «будь-які уявлення про обов'язковість дотримання моральних норм, ідеалів, нормативних догм залишаються лише прекрасними словами і поняттями, якщо вони не будуть забезпечені ефективними механізмами їхнього впливу на особистість і практичним вправлінням у своїй поведінці» [9, с. 11].

Знання, які не ґрунтуються на моральних почуттях, емоціях і цінностях, мають типовий характер, а тому не можуть виховувати у дитини доброзичливе та чуйне ставлення до інших. « Моральні взаємостосунки, які є прикладом, виступають джерелом моральних уявлень, знань, які переходять у мотиви, почуття та відповідні дії. І як результат - вироблення доброзичливих взаємин між однолітками та втілення їх у повсякденне життя» [43, с.107]. Таким чином, існує двосторонній зв'язок, коли поведінка залежить від рівня моральних знань, а дієвість моральних знань перевіряється в діяльності дитини.

«Оскільки дошкільний вік - важливий етап формування особистості, результат якого є поява в кінці періоду ряду особистих перетворень, у тому числі, соціально-моральних якостей, то вважаємо, що формується доброзичливість, як фундаментальне моральне поняття, котре характеризується готовністю і здатністю особистості свідомо слідувати добру» [38, с.117].

«Дошкільне дитинство забезпечує загальний розвиток, який слугує фундаментом для набуття спеціальних знань і навичок з різних видів діяльності. Усі новоутворення дошкільного віку є не сумою знань, а певним рівнем пізнавальної активності, самостійності, творчості, ставлення до себе і до інших. Сформовані у цей період якості визначають загальний характер поведінки дитини, її ставлення до світу, значною мірою є основою її життєдіяльності у майбутньому» [40, с. 3].

В 2003 р. на Україні завершено роботу над «Державною базовою програмою розвитку особистості у дошкільному віці». Зрозуміло, що в цьому документі є розділ про виховання моральності. Дослідник О. Кононко зазначає, що якості особистості є найважливішими та сутнісними для особистісного зростання, на них базується фундамент особистісної культури дошкільника. У сучасній програмі «Я у Світі» автор виділяє один із показників компетентності дошкільника –

сформованість моральних якостей особистості. «Базовий рівень якостей визначає і дає нижню межу сформованості моральних якостей дошкільника: визнання чеснот і переваг інших людей, здатність розуміти інших, змогу ставати на їхнє місце, співпереживати їм, допомагати за власним бажанням, робити людям добро, не розраховуючи на винагороду» [2, с.8]. О. Кононко, доктор психологічних наук, професор, наголошує, що програма - лише орієнтир, не зведення законів. «Вона – низка доцільних пропозицій, які зорієнтовані на конкретного Петрика, Ганнусю, Тарасика, а не прописів, розрахованих на абстрактну середньостатистичну дитину. Як бачимо, кожен автор, кожна епоха суспільного розвитку приділяють проблемам виховання гуманності, гуманних почуттів, як основи її, надзвичайно велику увагу» [20, с.142].

1.2. Особливості морального виховання особистості дошкільника

Щоб окреслити головний зміст морального виховання, ми звернулись до вітчизняної традиції тлумачення цього терміну.

О. Павловська стверджує, що «мораль є сукупністю цінностей, що орієнтують людей у практичних відносинах. Це ідеали, норми, принципи, погляди на добро й зло, на сенс життя, на гідність, на честь, на всю систему відносин особистісного і суспільного» [35, с.54]. На думку І. Бега, « моральність є формою суспільної свідомості відносно двох сфер - світу людей і світу речей - може виступати і як суб'єктивне, і як об'єктивне ставлення. Будучи ядром особистості, моральність визначає характер життєвої позиції людини й результати діяльності» [5, с.25].

У дошкільному віці, як вказував Л. Виготський, домінуючою функцією стає пам'ять. У цей період відбувається розвиток основних особистісних утворень, формування самосвідомості [14, с. 185].

Проаналізувавши методологічні основи проблеми морального виховання особистості, ми звернули увагу на сукупність вихідних філософських, педагогічних, психологічних, етичних та естетичних ідей, що знайшли вияв у основних тенденціях щодо трактування сутності морального виховання: антропоцентрично, теоцентрично, соціоцентрично. На думку О. Вишневського, «антропоцентрична тенденція ґрунтується на системі вартостей віри в Людину без віри Бога; теоцентрична тенденція характеризується вірою в існування Вищого Абсолюта, що втілює ідеал Добра; особливість соціоцентрично тенденції в моральному вихованні полягає в тому, що вона спирається на потреби ідеології та визначається суспільними умовами, нормами й принципами, що формуються або прийнятими у суспільстві» [10, с. 82].

Цієї ж думки дотримується В. Білоусова, вона «поділяє різні підходи до систем виховання й визначає три тенденції: антропоцентричну (базові цінності цього виховання - самореалізація, автономність, користь, щирість, індивідуальність), соціоцентричну та тенденцію, що спирається на релігійні й виховні традиції» [34].

О. Вишневський, зауважує що моральне виховання відіграє велике значення в процесі демократизації, «що шлях до успіху в сучасному українському вихованні йде тільки через моральне відродження, і практичне завдання вихователя полягає в удосконаленні того середовища, в якому живе вихованець (стосунків у сім'ї, школі, інституті; змісту освіти; методів навчання тощо), а також у демонструванні власного ставлення до світу (до фактів, подій, людей, літературних образів, історичних постатей тощо). Учений вказував, що

потрібно намагатися вчасно надати вихованцеві моральну допомогу своєю порадою та прикладом» [10, с.84].

Зміст етичних бесід В. Сухомлинський втілює в книзі «Як виховати справжню людину» яка була написана у своєрідній художньо-публіцистичній формі. Їх структура і зміст були визначені В. Сухомлинським в результаті тривалої роботи зучнями Павлівської школи. До неї увійшло 59 глав, кожна з яких складається з двох частин: етичне повчання, в якій розкривається зміст тієї чи іншої моральної категорії, поняття, норми поведінки, цінності і авторського міркування над ним [49, с.1].

«Характеризуючи національну систему виховання в умовах державотворчого процесу в Україні, моральне виховання особистості має базуватися на поєднанні освіти й національної культури, де вся система виховання розглядалася як гарант демократичності суспільного устрою та державотворення й слугує ефективним засобом, за допомогою якого держава й попередні покоління мали можливість формувати людей за своїми аналогами. Побудова ж демократичного суспільства має базуватися на національній ідеї, любові до Вітчизни, класичній культурі й спрямовуватися в площині Я-концепції особистості, творчої особистості, громадянина, патріота України» [10, с.112]. У праці «Дошкільне виховання» (1918) в розділі «Український дитячий садок» Софія Русова обґрунтувала необхідність виховання дітей на національному ґрунті, починаючи із дошкільного віку [44, с. 34–184].

М. Стельмахович, досліджуючи моральні устави молодшого покоління в Україні, зауважив, що система освіти повинна виховувати високоморальну особистість на засадах патріотизму: «мудрість нашого народу йде від діда-прадіда, від отця-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба й світлого сонця, матінки-природи, від доброго серця й щиро душі, глибоких

людських почуттів і переживань, кришталеву чесність й людяність, світло духовності, сердечної любові до дітей, духу матері-України» [47, с.131]. «Бог є на світі (бо є предвічна краса й добро), і я мушу всім своїм життям наближатися до його досконалої доброти і правди», – писала С. Русова у своїх працях «Дошкільне виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Мої спомини» [33, с. 8-9].

В. Білоусова вбачала моральне виховання в спеціально організованій міжособистісній взаємодії вихователя з дітьми на основі норм і принципів моральності. Під гуманізацією виховання педагог розуміла олюднення відносин, що забезпечить морально-емоційну атмосферу взаємного розуміння, поваги й турботи про іншого, безкорисливого ставлення до кожної особистості: «У цьому випадку, - підкреслювала педагог, - інший сприймається як вища життєва цінність, викликаючи адекватне сприйняття ставлення до себе» [7, с.187].

Отже, термін «моральне виховання» розглядається як: «суспільне явище, що підпорядковується законам суспільного розвитку; процес, специфічні функції якого здійснюються за своїми власними правилами та закономірностями; цілеспрямований вплив старшого покоління на молодше з метою вироблення в нього стійких моральних якостей; стрижень гармонійного розвитку особистості; форма трансформації досвіду й сфера реалізації людської моральної культури; корекція поведінки, виправлення бажань і почуттів, культивування чеснот на рівні мотивів діяльності; вироблення умінь і навичок морально поведінки, формування гуманних взаємин» [36, с.47].

Метою морального виховання особистості є формування моральної вихованості, яка в свою передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм. Загалом вчені виокремлюють такі моральні якості особистості: доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, любов, прощення,

великодушність, мудрість, самовідповідальність, вірність, толерантність, гостинність, відкритість, мужність, героїзм, злагода, рішучість, доброзичливість, правдомовність, оптимізм, поміркованість, лагідність, урівноваженість, терплячість, старанність, ініціативність, працьовитість, самостійність, шляхетність, ощадливість та ін.

Повністю розділяємо погляди І. Беґа, згідно з якими важливу роль у вихованості особистості відіграють вчинки. Вони є важливим показником морального розвитку особистості, оскільки за їхнього функціонування відбувається «поступове відбрунькування самої моральної цінності від суб'єкта», на якого її спрямовано, й надання їй безпосередньої суб'єктивної значущості як спонуки до відповідної моральної дії. «Морально вихованим вважається не той, хто може діяти морально, а той, хто не може чинити аморально. Для цього потрібні не лише знання у сфері моралі, а й моральні почуття, мотиви поведінки» [6, с. 78].

« Група методів формування моральної поведінки спрямованих для вироблення досвіду поведінки згідно з моральними нормами і правилами.

Серед них виокремлюють такі:

а) практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки. Починаючи з раннього віку, дітей привчають дотримуватися режиму дня, активно діяльності, правил спілкування і колективного співжиття, під час застосування цього методу звертають увагу на організацію життя дитини відповідно до суспільних вимог.

Вихователь в процесі застосування цього методу повинен використовувати різноманітні засоби, щоб дитина в реальному житті зрозуміла всю правильність та доцільність своєї поведінки, зрозуміла,

що порушення правил спричиняє небажані наслідки для неї та близьких їй людей:

а) показ і пояснення. Ними активно користуються у вихованні культури поведінки, норм колективних взаємин тощо. Дітей систематично і в різних життєвих ситуаціях привчають до певних способів поведінки: вітатися, ввічливо просити про послугу, дякувати, бережно ставитися до іграшок, навчального матеріалу, тобто всього того, що оточує дошкільника;

б) приклад поведінки дорослих. Організуючи різноманітну діяльність дітей, вихователь обґрунтовує точні правила, роз'яснює їх дітям, пояснює, що дотримання встановлених правил є запорукою перемоги в грі. Старші дошкільники можуть самостійно встановлювати правила спільної діяльності й контролювати їх виконання, мотивуючи це успіхом для всього колективу;

в) пристосування до моральних норм в практичній діяльності. Особливістю такого методу є те, що діти оволодівають моральними нормами начебто спонтанно, не з ініціювань дорослих, а у спільній діяльності з ними. Дитина пересвідчується, що соціальний успіх залежить від успіхів у спільній діяльності;

г) вправлення у моральній поведінці. Сутність цього методу полягає у створенні вихователем спеціальних виховних ситуацій для вправлення дітей у дотриманні моральних норм. Для цього слід потурбуватися про те, щоб спроектовані ситуації наближалися до життєвих, звичних для дитини;

д) створення ситуацій морального вибору. Цей метод передбачає використання особливих вправ, спрямованих на формування моральних мотивів поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Такі вправи можуть бути запрограмовані вихователем або обрані дітьми самостійно.

Наприклад, вихователь може запропонувати дітям подивитися новий фільм або допомогти двірнику прокладати доріжки в снігу.

Використання методів формування моральної свідомості має на меті засвоєння моральних уявлень і моральних понять, для чого необхідні:

а) роз'яснення конкретних моральних норм і правил. Дорослий повинен доступно за формою і змістом розкрити сутність конкретних норм і правил, продемонструвати, до чого призводить їх ігнорування. Важливо проілюструвати це сюжетами з фільмів, казок тощо;

б) навіювання моральних норм і правил. Цей метод ґрунтуються на схильності дитини до наслідування і високій емоційності. Особливо уваги потребують несміливі, замкнуті діти, використання навіювання щодо яких може підтримати їхні прагнення до активної поведінки. Методи роз'яснення і навіювання реалізуються у формі етичних бесід, у процесі яких відбувається формування основ моральної свідомості. Водночас діти мають змогу усвідомити, осмислити власний моральний досвід» [34].

«Готуючись до етично бесіди, дорослий повинен враховувати, що досвід дошкільника містить окремі враження, результати спостережень, ставлення до вчинків літературних героїв та однолітків. Важливо актуалізувати для дитини цей досвід, це допоможе їй зрозуміти, що дії стосовно іншої людини не байдужі дорослим та ровесникам» [34].

« Використання методів стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки передбачає спрямування дитини на дотримання моральних норм та застереження від х порушень. З цією метою використовують:

а) приклад інших. Ефективність його ґрунтується на здатності дошкільника до наслідування людей, які оточують його, героїв

літературних творів, кінофільмів, спектаклів. Безперечно, це мають бути популярні серед дітей особистості;

б) оцінка поведінки, вчинків дитини. Оцінка від значущих для дитини людей має орієнтуючу (уточнює уявлення дітей про моральні вимоги) і стимулюючу (заохочує до моральної поведінки) функції. Важливо, щоб вона була об'єктивною, своєчасною, а вимогливість та принциповість поєднувалися з добрим ставленням до дитини, зацікавленістю у успіхах;

в) колективна оцінка поведінки, вчинків дитини. Використання її забезпечує плідність уявлень і поведінки дошкільника. Будь-які дії дитини мають у своїй основі певну мету, моральну спрямованість, а їх наслідки породжують почуття задоволення, впевненості у собі або сорому, невдоволення. При цьому слід враховувати, що дошкільникам притаманна висока емоційність, тому в оцінці їхніх вчинків необхідно виходити з того, які почуття намагається викликати вихователь. Схвалені дорослими та однолітками моральні вчинки зумовлюють позитивні переживання дитини.

Ще сильніше переживає дитина свої неправильні дії, невдачі, які отримали публічну оцінку. Це означає, що інструментом колективної оцінки слід послуговуватися обережно. Крім того, залучаючи дітей до оцінювання вчинків однолітків, вихователь не повинен ототожнювати оцінку вчинку з безпосередньою оцінкою особистості дитини («Ти поганий», «Ти хороший»);

г) схвалення моральних вчинків дитини. Дошкільникам властиве прагнення до особистісного вдосконалення. Схвальна оцінка заохочує моральні вчинки дошкільника, дає приклад для наслідування іншим дітям, формує основи колективної думки. Заслуговує на підтримку

прагнення дітей не лише самим добре поводитись, а й вимагати відповідно поведінки від однолітків.

Далеко не всі діти однаково здатні до альтруїстичних вчинків. За добру справу потрібно дякувати, не боятися виділяти дитину серед товаришів, а надто тоді, коли вона виявляє стійку гуманістичну спрямованість; заохочення дитини до моральних вчинків. прагнення дитини до моральної поведінки має бути підтримане, схвалене дорослим, однак щоразу це робити складно. Дитину треба підвести до усвідомлення, що така поведінка важлива, необхідна і корисна для неї та приємна для інших. Загалом, підкріплення - фактор розвитку дитини, який виявляється у винагороді, схваленні, позитивній оцінці її дій, вчинків, ставлень і позицій .

Заохочення потрібні, тільки коли дитина вперше проявляє бажання самостійно зробити моральний вчинок: поступається власними бажаннями, часом, дорогими для неї речами, іграшками на користь інших; поводить стримано навіть з тим хто її образив. При цьому дитина має розуміти заохочення не як обов'язкову підтримку вчинків дорослими, а як увагу до особистості. Чим старші діти, тим важливіше стимулювати самостійність їхнього морального вибору;

д) осуд недостойних учинків дитини. З огляду на особливості психічного розвитку дитини цей метод використовують рідко, оскільки він може заподіяти їй морально шкоди, викликати негативне ставлення до особистості дорослого. Дошкільник повинен знати, що певний тип його поведінки засмучує близьких, а переживання мають стимулювати виправлення помилки.

Кожна конкретна ситуація передбачає відповідний вибір методів впливу на моральну свідомість і моральну поведінку дошкільника, ефективність яких залежить від їх комплексного використання. За будь-

якої форми взаємодії педагог повинен виявляти повагу до особистості дитини, впевненість у перспективах розвитку, стимулювати процес самовиховання»[34].

Висновки. Суть процесу морального виховання полягає у взаємодії вихователя і дитини з метою прилучення до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду та мотивів поведінки, виховання морально-вольових якостей особистості. Процес морального виховання - важливий компонент цілісного педагогічного процесу виховання дошкільника. Принциповою своєрідністю морального виховання є те, що його не можна виділити в окрему спеціальну діяльність (на зразок навчання), воно здійснюється в процесі всього життя дитини, у досвіді будь-якої діяльності й спілкування з дорослими та однолітками.

1.3. Виховний вплив української народної пісні на формування особистості дитини

« Важливим складником національної культури кожного народу є виховання підрастаючого покоління на кращих зразках історичної пам'яті, народної мудрості. Протягом віків в Україні викристалізувався педагогічний досвід, відображений у фольклорі, іграх, танцях, мистецьких творах, обрядах і традиціях. Передача всіх культурно-історичних традицій пращурів завжди гарантувала вічність життя нації. Нація, за К. Ушинським, - це насамперед система різноманітних природних (біологічних, анатомічних, фізіологічних, психічних), історично обумовлених ознак тіла, душі й розуму » [51].

«У науковій практиці термін фольклор застосовується в широкому значенні комплексу словесних, словесно-музичних, музично-хореографічних, ігрових, драматичних різновидів народної творчості» [28, с. 538].

Велике значення музика має у процесі виховання доброзичливості дітей, що визначено як один із пріоритетних напрямів виховання, органічною складовою освіти. За словами А. Богуш, «фольклор - один з основних засобів морально-етичного виховання, це народна творчість, у якій художнє відображення дійсності відбивається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають життя й побут людей» [18, с. 24].

Видатний український композитор М. Лисенко, наголошував, музика з-поміж інших видів мистецтва є винятковою, який писав, що «музика розвивається разом із розвитком найвищих ідеалів людності, іде в супроводі величних подій історичного життя, у супроводі розвитку релігійних ідеалів» [26, с.32].

Про важливість збереження та передачі історичної пам'яті говорив І. Дзюба, підкреслюючи, що це є «способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу, це творення нації в часі та просторі» [15, с.41].

Найкращим знаряддям передачі знань предків є усна народна творчість. У ній відображаються державна етнопсихологія, розуміння люди, його хроніка, ідеологія, моральність, закони. «Це одно з найцінніших надбань і один з предметів оправданої нашої гордості», – писав І. Франко [56, с.55].

І. Газіна у своєму дослідженні зазначала, що «саме українська народна музика та пісня, які є прості для усвідомлення, надзвичайно емоційно забарвлені й наповнені змістом, що відображає традиційну українську національну культуру, без сумніву є оптимальними чинниками виховного впливу на дітей дошкільного віку. Музика для них є природною атмосферою, що пробуджує творчу активність, розвиває художньо-естетичні здібності особистості, специфічно впливає на

глибинні процеси внутрішнього світу дитини, становлення патріотичних почуттів і формування інтересу до українських національних цінностей, що, своєю чергою, є надійним фундаментом подальшого формування громадянина-патріота зі стійкою національною свідомістю та самосвідомістю» [14, с.51].

«Народна пісенна творчість, має той код українства, закладений ще з давніх часів та вишліфований у процесі розвитку українства. Зазначимо, що виховна роль української народної пісні поки що не стала предметом окремого дослідження, хоча про це згадувалося в роботах відомих педагогів (Г. Ващенко, В. Сухомлинський, С. Русова). Про роль народної пісні як серцевини української культури писали українські мистецтвознавці (Б. Грінченко, Д. Антонович, Ф. Колесса та ін.)» [51]. Так, відомий український мистецтвознавець Ф. Колесса наголошував: «Народні пісні є органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісній зв'язці із духовним життям народу... Тому українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку» [18, с.24]. Він зазначав, що українська народна поезія пронизана гуманними ідеями, має вагомий освітній і виховний вплив на українство. На виховний потенціал народної пісні вказували відомі українські педагоги. Так, В. Сухомлинський зазначав, що тільки пісня може розкрити красу душі народу. Це могутня виховна сила, яка розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання. « Українська народна пісня, - говорить Сухомлинський - пробуджує яскраві уявлення про далеке минуле нашого народу ». [49, с. 8].

« Дитячий фольклор різноманітний, оригінальний і багатожанровий. Фольклорні твори (колискові, забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небилиці, заклички, приповідки, скоромовки, казки, загадки, тощо) склалися як дорослими, так і самими дітьми. Значна

частина фольклорних творів для дорослих перейшла в дитячу літературу. Крім того, діти дуже часто переробляють і переосмислюють пісні дорослих, вкладаючи в них зрозумілий для них зміст. Безпосереднє знайомство дітей з народною творчістю, спостереження за її живим побутуванням надзвичайно збагачують творчу фантазію, розвивають уяву, сприяють вихованню національної самосвідомості та патріотичних почуттів. Твори народного мистецтва вчать бачити красу рідної землі, виховують повагу до людей, формують матеріальні й духовні цінності. З раннього дитинства діти виховувалися на народних традиціях, слухали материнську пісню, яка поєднувала в собі любов і ніжність, турботу про дитину. Український народ відбирав із багатої скарбниці своєї поетичної творчості ті коштовності, краса яких була доступною розумінню дитини, великодушно ділився з нею своєю мудрістю, заохочуючи до опанування знаннями, збереженими народною пам'яттю впродовж віків. І сьогодні, незважаючи на те, що сучасна дитина має твори письменників, написані спеціально для неї, продовжується процес відбору кращих зразків фольклору для дітей, з'являються окремі збірочки, що знайомлять з давньою народною творчістю: «Бджілка», «Кую, кую чобіток», «Вийди, вийди, сонечко», «Женчик, женчик невеличкий», «Ходи, соньку, в колисоньку» тощо.

Українська народна пісенна творчість чудодійно впливає на серця і почуття немовлят, малят та дітей, відкриває світ добра і справедливості, виховує любов до матері, природи, рідного краю і свого народу, вчить поважати і розуміти його обряди і народну творчість, в яких дитина проявляє своє вчення, а слова, музика і пісня спричиняють зростання її душі » [51].

Народна пісня « як джерельна вода чистої криниці, – дає людині силу у спеку і вітер, чарує своєю щирістю, мелодійністю, дотепністю, багатством барв та відтінків. Вона входить в життя людини від першого

подиху і до останнього: під час роботи і дозвілля, в полі і вдома, в будні і в свята. Вона увібрала в себе радість і смуток, запальний гумор святкового гуляння і високу патетику душі, прищеплює художній смак до високого мистецтва. Якщо фізична чи розумова праця є засіб матеріального забезпечення людини, то пісня є багатством голосу її душі. Душа співає – людина щаслива, а заспівають діти - заспіває народ» [51].

« Пісенний дитячий фольклор поділяють на такі види: колискові пісні, забавлянки, ігрові, трудові пісні, календарно-обрядова пісенність, історичні пісні. У ЗДО вивчають усі види пісень, за винятком історичних. Хоча сучасні події вказують на те, що дошкільнята старшої групи з успіхом можуть співати історичну пісню про Кармелюка, яка пов'язана з історією нашого краю, стрілецькі пісні тощо.

До найдавніших жанрів народної пісенної творчості належать колискові пісні, позначені високим поетичним світосприйняттям і мелодійністю звучання. Вперше колискова пісня з'явилася на сторінках альманаху «Русалка Дністрова» 1837 р., і ось уже близько 150 років їх записують і друкують збирачі народної творчості та фольклористи. Їх розучування вводить дітей у світ глибоких материнських почуттів і яскравих образів, сюжети прості й зрозумілі дітям. Назва колискова пісня не є народною, - це фольклористичний термін. У народі ж існують різні назви цих пісень: співати kota, співати люлі, співати при колиці тощо. Колискові мають просту наспівну мелодію, традиційний зміст, усталену систему образів (сон, дрімота, кіт-воркіт, гулі, журавка, мальована колиска). Цей жанр української пісенної творчості приваблює дитину «тонкою евфонією, інструментуванням, аугментативами («як вишенька на вишеньці, / так дівчинка в колисочці»), кардіоцентризмом, оптимістичним настроєм, іноді м'яким гумором, за допомогою яких виражається глибина материнського почуття» [51].

Українські колисанки мають дуже різноманітний сюжет, великий запас фантастичних образів. Головним завданням колискової пісні – заспокоїти маля, створити почуття затишку та безпеки, тому і образи такі, що найчастіше зустрічаються: котик-воркотик, який своїм воркотінням присипляє, голуби-гулі, що є в народній творчості символом добра і чистоти, вигадані Сон і Дрімота. Більшість колискових бажають дитині щастя:

«Котику сіренький, котику біленький,

Не ходи по хаті, не буди дитяти,

Дитя буде спати, котик муркотати»

О. Медведева зазначала, що « через мистецтво дитина засвоює оточуючу дійсність, виражену в музично-художніх образах, пізнає загальнолюдські цінності, пов'язані з природою, людиною, предметами оточуючого світу. Гуманістичні цінності, засвоєні через музику, активізують почуття, емоції, переживання дитини, створюють умови для усвідомлення красивого й потворного, доброго та злого, любові й ненависті, допомагають емоційно-чуттєво та діяльнісно відгукуватися на них, забезпечують відчуття власної самооцінки, співпричетності з іншими людьми, адекватності комунікативних проявів» [35, с.142].

Колісанки зберегли найдавніші образи Богів сну та заколисування Сонка і Дрімоти.

За повір'ями стародавніх українців, ці Боги приносять дітям у дар «Сонки-Дрімки» для спокійного, здорового сну. Наприклад:

«Ходить Сон коло вікон,

А Дрімота коло плота.

І питає Сон Дрімоту:

Де ми будем ночувати?

Де хатина теплесенька,

Де дитина малесенька.»

У цих піснях багато заспокійливого, пестливого. Під чарівні звуки колисанки немовля одержує перші враження про гармонію світу:

«Ой люлі, ой люлі, налетіли гулі.

Налетіли гулі та й впали на люлі.

Стали думать і гадать, чим дитинку дарувать:

Чи сонками, чи дрімками, чи красними ягідками.

Ой ви, гулі, не гудіть. Дитиноньки не будіть,

В нас вона маленька, спатоньки раденька»

« Якщо колискова пісня повинна заспокоїти дитину перед сном, то забавлянки (пестушки, потішки), навпаки, розвеселити, підбадьорити, зарядити енергією, активізувати рухливість дитини. На противагу колисковим пісням, забавлянки дуже поширені і сьогодні. Вони долучають до розуміння слова рідної мови, крім того, сприяють фізичному розвитку дитини.

Під час виконання колискової пісні малята – пасивні слухачі, а вже забавлянка, створюючи ігрову ситуацію, спонукає до дій, рухів ручками, ніжками, голівкою. Народна педагогіка на основі сприймання дітьми забавлянок визначає їхній розвиток. Ці твори сприяють загальному й естетичному розвитку дитини. Забавлянки активізують дитину, сприяють її фізичному розвитку завдяки численним рухам, які виконуються одночасно з пісенькою» [51]. Наприклад, вчать маля плескати в долоні й при цьому примовляють:

«– Ладусі, ладусі!

- Де були?
- В бабусі.
- Що їли?
- Кашку.
- Що пили?
- Бражку...»

« Забавлянки – напрочуд вдала й довільна форма спілкування дорослих з дитиною, яке викликає у маляти почуття фізичного комфорту, радість, активізує сприйняття ним різноманітних зовнішніх подразників. Українські забавлянки багатоманітні. Це ігри з пальцями, голівкою, підкидання, хитання тощо. Забавлянки є засобом пізнання дитиною світу, вони дають перші уявлення про трудові процеси («Печу, печу хлібчик», «Кую, кую чобіток»). А відома «Сорока-ворона на припічку сиділа...», відповідно до розуміння маляти, викликає зневажливе ставлення до ледаря, що води не носив, діжі не місив, хати не топив, дітей не глядів» [51].

Про вагомий вплив музики на процес формування особистості вказував С. Смірнов – музика стає «... вираженням людської психіки, а також внутрішніх тенденцій розвитку людського суспільства – моральних, ідейних, естетичних та інших» [46, 4–5].

« Колискові пісні та забавлянки – жанри фольклору, якими здавна користуються дорослі, спілкуючись з дітьми. Не одне покоління людей починало своє знайомство зі світом поезії саме через ці твори. І зараз, незважаючи на існування великої професійної літератури для дітей, ці твори не втрачають для них своєї привабливості.

Особливе місце в житті дитини займають трудові пісні. Підростаючи, діти кожен день пізнають світ, відчувають свої зв'язки з

ним, передусім через працю, до варто залучати малят дуже рано. В трудових пісеньках головні герої, переважно тварини і птахи, виконують різноманітні трудові дії. «Два півники, два півники горох молотили» – пісенька гумористичного характеру передає атмосферу злагодженої колективної праці. Тут кожний має свою ділянку роботи: півники молотять, курочки до млина носять, цап меле, коза насипає, а козеня грає на скрипочці. Тема праці знаходить розвиток у пісеньці «Ой ти, коте сірий», де також наявний мотив розподілу доручень у колективній праці. Котик сірий має вимести сіни, білуватий – прибрати в хаті, рудий – топити грубку, чорний – наловити рибки. В характеристиці котиків є елемент прозивалки, а в кінцівці – потішки і лічилки: котик повинен наловити рибки «і мамці, і няньці, і бабусі старенькій, і дитинці маленькій». У загальному тоні пісні відчувається мелодія колисанки. Трудові співанки виникли давно, коли основним заняттям було ремесло і сільське господарство. У співанках зображено різні види польових робіт – оранку, жнива, вирощування маку («Маківниці»), проса («А ми просо сіяли»), гречки («Ой виорю нивку...»).

Ідею морального виховання дітей засобами музичного мистецтва висловлювали вчені-дефектологи. Г. Волковою зазначено, що музика сприяє формуванню морального обліку дитини. Пісні про Батьківщину пробуджують почуття патріотизму, хороводи, пісні різних народів розширюють світогляд, виховують інтернаціональні почуття. Колективні пісні, танці, музично-рухові ігри укріплюють почуття дружелюбності, колективізму, співпереживання.

Через трудові пісні дитина знайомиться з різними видами роботи, які існували або ще збереглися на нашій землі. Під час вивчення таких пісень варто використовувати елементи інсценування » [51]. Наприклад, пісенька про працю коваля:

«Хочеш знати, як коваль огонь роздуває?

– Ой, так, ой, так, так огонь роздуває.

Хочеш знати, як коваль залізо розпікає?

– Ой, так, ой, так, так залізо розпікає...»

У композиції цих творів динаміку сюжету виконують запитання, які водночас вказують порядок дії:

«Мої милі огірочки, Жовтий цвіт, жовтий цвіт.

Садила вас, поливала. Щонеділі вибирала,

Жовтий цвіт, жовтий цвіт»

« До ігрового дитячого фольклору належать лічилки, мирилки, дражнили, народні дитячі ігри, співаночки. Популярними серед дітей є ігрові пісеньки. На особливу увагу заслуговує «Подоляночка», народна дитяча ігрова пісня, яка давним-давно виникла на території рідного краю й поширена не тільки по всій Україні, але й за її межами. Використання цієї пісні, а також інформація про неї на заняттях у ЗДО закономірно виховуватиме у дошкільнят почуття гордості за рідний край. До цієї групи можна віднести й дитячі заклички. Наприклад, загально відомі «Сонечко, сонечко, вийди на віконечко», «Іди, іди, дощику», «Равлику-Павлику, вистав, вистав ріжки» та інші. Народні дитячі ігри, як правило, виконуються хороводом.

Н. Ветлугіна наголошувала, що естетичне виховання дітей дошкільного віку повинно бути спрямоване на розвиток здібностей сприймати, відчувати й розуміти прекрасне, помічати гарне та погане, творчо самостійно діяти, долучаючись тим самим до різних видів художньої діяльності. Вона наголошувала, що естетичне виховання дошкільників за допомогою музики буде здійснюватися завдяки розвиткові в них загальної музичності, ознаками якої є здатність відчувати характер, настрій музичного твору, співпереживати почуттю,

проявляти емоційне ставлення, розуміти музичний образ; здатність вслухатися, порівнювати, оцінювати найбільш яскраві та зрозумілі музичні явища, що вимагає елементарної музично-слухової культури, довірливої слухової уваги, спрямованої на ті чи інші засоби виразності; прояв творчого ставлення до музики, коли дитина слухаючи музику, по своєму представляє художній образ, передаючи його у співі, грі, танцях та ін. Тому з розвитком загальної музичності дошкільників з'являється емоційне ставлення до музики, удосконалюється слух, формується та розвивається творча уява. Переживання дітей набувають своєї естетичної забарвленості.

До найдавніших пісень належать обрядові, що зародилися ще в дохристиянській добі. Це пісні, пов'язані або з річними святами чи господарськими подіями: колядки, щедрівки, гаївки, веснянки, купальські і обрядові пісні, або пісні, пов'язані з важливими подіями в житті людини.

Особливою популярністю серед дітей користуються колядки та щедрівки, за виконання яких діти отримують подарунки. У дошкільних закладах варто вивчати такі пісні, які містять засади моральності, як-от:

«Прийшли щедрувати до вашої хати.

Щедрий вечір, добрий вечір!

Тут живе господар – багатства володар.

Щедрий вечір, добрий вечір!

А його багатство – золоті руки.

Щедрий вечір, добрий вечір!

А його потіха – хороші діти.»

Щедрівки увібрали в себе національний колорит, давню українську культуру, традиції, звичаї. Використання їх на заняттях сприяє формуванню духовного надбання нашого народу, його щедрість, гостинність. Наприклад:

«Ми щедруєм і співаєм під вікном.

Щастя, долі всім бажаємо гуртом.

Хай квітують ваші ниви золоті,

Щоб життя було щасливе в майбутті.»

Дитяча фольклорна творчість збагачує дидактичні можливості етнопедагогіки. Вона містить глибокий виховний потенціал, розвиває творчу уяву дитини, виробляє навички усного мовлення, дотепність, будить фантазію, гумор, природний потяг до спілкування. Нашим педагогам бажано широко використовувати народні твори, які зберегли діти та записали українські фольклористи, письменники, етнографи. Таке ненав'язливе фольклорне виховання прекрасно пов'язується із етнопедагогікою. Діти люблять народні забави, ігри, пісні, казки, легенди, загадки, тощо, а систематичне заняття виробляє пошану до народного мистецтва, збагачує пам'ять, прилучає до культурних джерел свого народу.

Перетворення через музичне мистецтво загальнолюдських цінностей на особистісні, які мають прояв у життєдіяльності людини, стають тим ключовим моментом, який визначає значення музичного мистецтва у гуманістичному вихованні особистості» [51].

Отже, українська усна народна творчість має глибинний потенціал, що є запорукою формування духовності дошкільнят. Вона має зайняти відповідне місце у навчально-виховному процесі, який здійснюється дошкільними закладами, саме в період, коли дитина

найкраще сприймає емоційно забарвлену інформацію, яку зокрема й несуть музика і пісенні образи.

Це є запорукою формування національно свідомих, патріотично налаштованих поколінь, пройнятих духом українства, духом, який акумулює в собі такі риси людського характеру, як національна гордість, працьовитість, волелюбність, любов до рідної землі, шанобливе ставлення до родини, готовність на пожертвування заради рідної України.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

2.1. Визначення рівня сформованості доброзичливості старших дошкільників

Відомо, що « гуманні почуття формуються і розвиваються в процесі реальних взаємовідносин дитини з дорослими й однолітками. І якщо молодші дошкільники ще недостатньо усвідомлюють, чому вони ставляться по-різному до хороших чи поганих вчинків, то старші – уже керуються певними мотивами. Серед них є такі, які пов'язані з суспільним значенням того чи іншого вчинку» [1, с.3].

« Старші дошкільники виявляють більш мотивовані й стійкі симпатії один до одного, між ними встановлюються дружні взаємини: дитина надає перевагу розмові, грі, знайомству з однолітком, що їй сподобався. Діти-друзі виявляють чуйність, турботу і взаємодопомогу, прагнення долати особисті бажання на користь іншого. « З ним гратися цікаво »; « Він добрий, сміливий »; « Він сильний і нікого не боїться »; « Не жадібний, дозволяє гратися своїми іграшками » – часто такі мотиви висувають старші дошкільники, коли їх запитують, чому вони товаришують з тією чи іншою дитиною» [37]. Дружба часто виникає із

бажання наслідувати того чи іншого однолітка: «Бути таким самим сміливим, як Олег», «Вміти вигадувати цікаві ігри, як Максим», «Знати багато віршів, як Ганнуся».

« Виховне значення дружніх взаємин велике. Спілкуючись, діти на практиці закріплюють й утверджують думку про те, що означає вчинити добре і погано. Виручити, допомогти, поспівчувати, заспокоїти, виявити увагу, поділитися, поступитися своїми інтересами заради друга – добре. Схитрувати, образити, приховати, відступитися від дотримання правил, бути жадібним – підлягає осуду» [24, с. 34]. Таким чином у старших дошкільників дружні стосунки формуються за наявності спільних інтересів. Звичайно, ця система певним чином втілює і характер ціннісних орієнтацій дорослих – вихователів і батьків. Але старший дошкільник вже переважно орієнтується на моральні якості ровесника, які мають значення не тільки особисто для нього, але й для оточуючих. В цьому знаходить своє віддзеркалення соціальний розвиток дитини, виникнення в неї внутрішньої спільності з групою.

«Дослідження вітчизняних психологів довели, що система особистих взаємин, заснованих на почуттях симпатії, антипатії, наданні переваги, прив'язаності і т.п., домінує в дошкільному віці і відіграє провідну роль як в становленні дитячого колективу, доброзичливих взаємин між його членами, впливає на емоційний клімат групи, настроїв дітей, так і у формуванні особистості кожної дитини» [24, с. 37].

«Доброзичливе ставлення до однолітків виявляється тоді, коли сформована спрямованість на іншу дитину, розвинута здатність розуміти її емоційний стан. Від того, наскільки успішно здійснюється даний процес в дошкільному віці, багато в чому залежить подальший моральний розвиток особистості. Тому так важливо, аби спрямованість на іншого, а не на себе, якомога раніше увійшла в свідомість дитини.

Саме ці почуття роблять дитину по-справжньому людиною, доброю, чуйною, безкорисливою.

Набуття дитиною таких важливих якостей як уміння керувати своєю поведінкою і способами спілкування, здатність вибирати адекватну альтернативу власних дій та вчинків, орієнтуватися у нових обставинах, відчувати своє місце серед інших людей, слугує її соціальному розвитку. А механізм такого розвитку складають два компоненти: когнітивний (здатність пізнавати людей, їхню поведінку, взаємини) та поведінковий (мотиви та навички взаємодії у різних ситуаціях спільної діяльності). Моральною складовою їх є гуманність, яка в дошкільному віці виступає емоційним чинником – тобто співпереживання, співчуття, співдії. Ці почуття визначають вміння дитини діяти на основі гуманного ставлення до людей.

Доведено, що дошкільний період визначальний для формування складових морального вибору в поведінці дитини. Як свідчать наукові дослідження, досягнувши 5-річного віку, дитина вступає в початкову фазу ціннісного орієнтування, вона усвідомлює цінність власного «Я» та «Я» інших людей. В цей же час у дитини з'являються нові мотиви поведінки, вдосконалюються вольові дії та саморегуляція поведінки, вдосконалюються процеси мислення, формуються перші етичні інстанції, Я-образ та самооцінка. Водночас розширюється коло і зростає значення контактів із соціальним оточенням, особливо з однолітками. Їхні взаємини набувають нового змісту й нерідко регулюються загально прийнятими моральними нормами та правилами поведінки. Тому дошкільник дедалі частіше постає перед моральним вибором – опиняється між двох полюсів. До якого з них попрямує дитина? Чи буде цей вибір правильним у конкретному випадку і в майбутньому, значною мірою залежить від дорослих, хоча, безумовно, не можна недооцінювати чи переоцінювати власні можливості наших вихованців. Якщо постійно

регламентувати й контролювати поведінку дитини, вказувати їй, як поведися, вирішувати за неї, що добре, а що погано, можна розвинути в малюка невпевненість, боязкість, пасивність або так званий моральний формалізм. Останній проявляється в тому, що 5-6-річна дитина в присутності дорослих дотримується прийнятих правил поведінки, знає їх і безпомилково називає, а лишившись на одинці із собою, без контролю, здійснює вчинки, які аж ніяк не можна назвати гарними.

Усе це ми намагалися врахувати під час вибору методу визначення стану сформованості доброзичливих почуттів у наших вихованців. До поширених в практиці наукових методів дослідження нами було висунуто ряд вимог:

- значна достовірність отриманих результатів;
- часова ємкість у реалізації даного методу на практиці;
- можливість помістити дитину у ситуацію реального морального вибору, в якій вона могла би самостійно проявити активність гуманних почуттів (або виявити їх відсутність), бути суб'єктом їх вияву;
- часткова, а бажано повна відсутність безпосереднього контролю дорослого (дослідника);
- орієнтування під час дослідження, в першу чергу, на діяльнісний компонент поведінки дитини.

Даним вимогам, на нашу думку, найбільше відповідає метод експерименту.

З цією метою ми звернулися до експериментів Є. Суботського. Ним було запропоновано методика «психорентгену», зміст якої побудовано таким чином, що спочатку дитина – суддя і свідок проблемної ситуації, яка вимагає морального вибору, а потім учасник

схожих подій. Дослідження Є. Суботського довели, що існує два типи моральної поведінки. Один – дотримання норм з міркувань особистого інтересу. Страх перед покаранням, прагнення постати перед оточуючими в іншому світлі – ось мотиви такої моральної поведінки. Не буде цих мотивів, не буде зовнішнього контролю – і моральна норма втратить для людини своє значення. В основі поведінки другого типу – прагнення людини зберегти моральну самооцінку, зберегти у власних очах повагу до себе. Така поведінка не залежить від зовнішнього контролю. Перший тип моральної поведінки було названо прагматичним, другий безкорисливим.

Нами було змінено і адаптовано зміст, запропонованих Є. Суботським, експериментальних ситуацій у відповідності зі специфікою нашого дипломного дослідження. Сталими залишились умови проведення експерименту за методикою “психорентгену”, сутність якої ми прояснимо нижче, на прикладі ситуацій, що використовувались нами в ході констатуючого експерименту » [37].

Отже, оцінку рівня сформованості гуманних почуттів у старших дошкільників контрольної й експериментальної груп ми здійснювали за результатами проявів їх у дітей в змодельованих експериментальних ситуаціях. Таких було чотири:

ситуація №1 – зорієнтована на виявлення оцінних суджень дитини (об’єктивної самооцінки та оцінки оточуючих);

ситуація №2 – на виявлення співчуття;

ситуація №3 – на виявлення співпереживання;

ситуація №4 – на здатність до співдії.

Оскільки гуманні почуття дитини зорієнтовані переважно на інших людей, близьке оточення, було важливо виявити здатність дитини

об'єктивно оцінювати себе і інших, долати егоїстичні пориви у поведінці, бачити, так би мовити, світ очима інших. Саме на виявлення цього було організовано експериментальну ситуацію №1, названу нами «Оціни товариша».

Поставимо експеримент. Запропонуємо дитині порівняти звуки різних тварин (котика, коня, півника, песика та ін.), тварин зображено на картках, але кожен звук було виконано у трьох варіантах. Одні звуки точно відтворювали звук тварини, з усіма деталями й особливостями, інші були нагадували наших тварин доволі приблизно, а треті взагалі були спотворені.

Далі ми просили двох дітей позмагатися у відтворенні тих самих звуків тварин. Садити їх за столики та просили та роздавали картинки з зображенням тварин та просили відобразити звук, який видає та чи інша тварина. Просили дітей оцінити один одного. « Ось тут й ставало зрозумілішим, чи є у дитини бажання бути об'єктивною й визнати звук «суперника» кращим, чи вона діятиме з егоїстичних міркувань: «усе, що моє, - краще» й не вміє або не хоче радіти успіхам іншого. Ситуацію №2 – умовно названу “Розподіли іграшки” було використано з метою виявлення у дітей співчуття до однолітка. Двох дітей просили розподілити між собою чотири іграшки. Дві з них – яскраві, гарні (автомобіль з дистанційним керуванням та робот), а дві інші – маленькі, непоказні (гумовий ведмедик і пірамідка). Зрозуміло, кожному захочеться взяти собі кращі іграшки; безперечно й те, що партнерові це навряд чи сподобається. Тут і буде видно, чи є у дітей співчуття до ровесників та чи допоможе воно у дотриманні моральних вимог.

Спочатку дітям розповідалась історія про двох хлопчиків, котрі розподілили поміж собою такі самі іграшки, причому один забрав собі обидві гарні, а товаришу залишив гірші. Далі дітей запитували, чи гарно вчинив хлопчик і як би вчинили вони на його місці.

Після моральної оцінки ситуації дітьми використовувався «рентген». Одну дитину відсилали з кімнати, а іншу просили розподілити поміж нею і партнером іграшки, обіцяючи залишити їх для гри на весь день. Важливо було не заважати дитині своєю присутністю. Тому ми виходили з кімнати і спостерігали за поведінкою дитини тайкома через отвір у ширмі.

Наступна ситуація №3 передбачала виявлення у дітей почуття співпереживання. Використовуватися вже відомий нам метод «психологічного рентгену». Двом дітям пропонувалось погратись цікавою електричною іграшкою (роботом, лялькою, що рухається і розмовляє). Наступного дня дітям давали цю ж іграшку, замінюючи попередньо батарейки на розряджені, які припиняли працювати невдовзі після початку. Звичайно діти безуспішно намагалися ввімкнути іграшку, і нам було неважко переконати їх у тому, що вони її зіпсували. Але спочатку, щоб не зрадити методу, ми переконувались, чи знають діти як поводитись у подібних випадках. Їм розповідали історію про двох хлопчиків, які зіпсували іграшку, спільно граючись. Потім один з них переклав провину за поломку на іншого. Ми запитували у дітей, чи правильно вчинив хлопчик, як слід було зробити і що вони б робили на його місці.

Після «поломки» в індивідуальних бесідах ми з'ясовували з кожним окремо, як сталося, що іграшка не працює. Звичайно кожному в такій ситуації захочеться зняти з себе підозру, уникнути відповідальності, але це можна зробити тільки за рахунок партнера. Ось тут і з'ясовується, чи здатна дитина до співпереживання товаришу, який опинився в складному становищі, чи її цікавлять лише власні переживання.

Слід зауважити, що після «ремонт» іграшки, коли ми знімали з дітей провину, їхні судження різко змінювалися, набуваючи більш

морального характеру. Більшість дітей готові були розділити провину на двох або й цілком взяти на себе відповідальність. Звичайно це свідчило про нестабільність гуманних почуттів дітей та ситуативність характеру їх вияву.

Ситуація №4 «Винагорода» була розрахована на виявлення у дітей здатності до співдії. Двох дітей просили вирізати прапорці, аби потім прикрасити ними групову кімнату. За виконання завдання – обіцяли винагороду (2 комплекти яскравих наклейок) » [37].

Перед виконанням завдання дітям давалася наступна інструкція: «Той з вас, хто швидше виріже прапорці, отримає право розподілити винагороду: взяти собі обидва комплекти наклейок або допомогти товаришу і розподілити винагороду».

«Аби діти не закінчили роботу одночасно (тоді дослід втратить сенс), ми давали дітям різну кількість прапорців: одній дитині три, іншій – п'ять. Далі ми залишали дітей і крадькома спостерігали за їхньою поведінкою. Звичайно попередньо дітям розповідалась схожа історія, в якій один із дітей закінчив свою роботу раніше і не допоміг товаришу, а винагороду забрав собі.

Щоб мати можливість діагностувати кожного з пари, дитині, якій в попередньому досліді дісталася більша кількість прапорців, в іншій парі отримувала меншу їх кількість і, звичайно, право розподілити винагороду: забрати собі два призи і не ділитися з партнером, забрати один комплект наклейок, а інший залишити товаришу або ж допомогти другу і розподілити винагороду разом.

Результати експерименту було зафіксовано за наступною схемою:

«+» – дитина виявляє гуманні почуття як на рівні суджень, так і у поведінці;

«+/-» – виявляє гуманні почуття лише на рівні суджень;

«-» – не виявляє гуманних почуттів.

Зафіксовані у таблицях результати оцінювалися за 3-бальною шкалою:

«+» – 3 бали;

«+/-» – 2 бали;

«-» – 1 бал.

Таким чином максимально можлива оцінка за усі 4 експериментальні ситуації становила 12 балів, мінімальна – 4 бали. На основі підрахувань ми визначили критерії та рівні сформованості гуманних почуттів у дітей контрольної та експериментальної груп:

4 – 6 балів – середній рівень;

7 – 9 балів – достатній рівень;

10 – 12 балів – високий рівень» [37].

Як правило, в обох групах більшість становили діти з достатнім рівнем сформованості гуманних почуттів: 40% - у експериментальній групі, 48% - у контрольній. Водночас незначною була різниця у кількості дітей з високим та низьким рівнями.

Дані, отримані в ході експерименту, свідчили про необхідність виховного впливу на дітей з недостатнім рівнем та проведення подальшої виховної роботи з дітьми, що належали до високого і достатнього рівнів сформованості гуманних почуттів, у дітей експериментальної групи.

2.2. Добір педагогічних шляхів формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку засобами української народної пісні.

Здійснення виховання доброзичливості дітей старшого дошкільного віку, зокрема виховання у них доброти, чуйності, передбачає пошуки і розробку ефективних педагогічних шляхів цілеспрямованого впливу.

«У згуртованому колективі, який живе змістовним і повноцінним життям, діти набувають позитивного соціального досвіду взаємодії, проймаються спільними почуттями і переживаннями ще задовго до того, як починають усвідомлювати високі моральні принципи» [41, с.4].

«Проектуючи педагогічний вплив в цьому напрямку, ми у своєму дослідженні керувалися положенням про важливість ролі емоційного ставлення дитини до світу морально-етичних принципів, гуманних почуттів, на основі яких будуються взаємини з дорослими і іншими дітьми. Значне місце ми відвели змісту виховної роботи спрямованої на розвиток у дошкільників доброзичливого ставлення до товаришів по групі, в основі якої лежав принцип систематичного виховного впливу на емоційну сферу дитини. Цю сферу вчені справедливо вважають такою, що найбільш рано виникає і є найбільш фундаментальною у взаєминах індивіда із соціальним світом » [13, с.5].

«Українська народна пісенна творчість чудодійно впливає на серця і почуття немовлят, малят та дітей, відкриває світ добра і справедливості, виховує любов до матері, природи, рідного краю і свого народу, вчить поважати і розуміти його обряди і народну творчість, в яких дитина проявляє своє вчення, а слова, музика і пісня спричиняють зростання її душі.

Народна пісня «... як джерельна вода чистої криниці, – дає людині силу у спеку і вітер, чарує своєю щирістю, мелодійністю, дотепністю, багатством барв та відтінків. Вона входить в життя людини від першого подиху і до останнього: під час роботи і дозвілля, в полі і вдома, в будні

і в свята. Вона увібрала в себе радість і смуток, запальний гумор святкового гуляння і високу патетику душі, прищеплює художній смак до високого мистецтва. Якщо фізична чи розумова праця є засіб матеріального забезпечення людини, то пісня є багатством голосу її душі. Душа співає – людина щаслива, а заспівають діти – заспіває народ» [52].

Для підвищення емоційної насиченості спілкування, збагаченні дітей гуманними почуттями потрібно звертати увагу на два моменти:

- 1) формування у дітей емоційної орієнтації на іншу людину в умовах дошкільного закладу і сім'ї;
- 2) забезпечення експресивної виразності спілкування, що дозволяє дитині оволодіти мовою почуттів як засобом взаємовідносин з дорослими і однолітками.

Емоційне піднесення сприяє розвиткові дружніх взаємин не лише в колективній діяльності, а й у повсякденному спілкуванні.

Проте було б неправильно вважати, що залучення дітей до спільної діяльності само по собі забезпечує виникнення позитивних взаємин між ними, формування у них гуманних почуттів.

«Хоча спільна діяльність дошкільників, особливо старших, і спрямована на досягнення певного результату роботи, однак головна її мета – засвоєння дітьми правил взаємодії з ровесниками, вправління у позитивних формах спілкування з товаришами і турботливому ставленні до них » [41, с.84 – 85].

Сприятливі умови для розвитку позитивних навичок взаємодії в процесі спільної діяльності створюються завдяки тому, що їх можна з успіхом закріплювати на заняттях з різних розділів програми. На

заняттях потрібно застосовувати такі моменти як: ритуал початку й закінчення заняття, наприклад:

«Музичний керівник: Добрий день , діти, я рада вас бачити і пропоную привітатися за допомогою пісеньки

- Добрий день, малята

Діти: Добрий день

- Добрий день, качата

Діти: кря кря кря

- Добрий день, овечки.

Діти: Бе - бе - бе

- Добрий день, собачки.

Діти : Гав гав гав

- Добрий день , кицюні.

Діти: Няв няв няв

- Добрий день, дівчатка .

Діти: добрий день

- Добрий день , Хлоп'ята

Діти: добрий день

- Добрий день всі разом .

Діти : Добрий день»

Це потрібно для того щоб діти звикали та реагували на нього відповідно, а також підготувати старших дошкільників до практики сповіщення дзвоником про початок і закінчення уроку в школі; музично-танцювальна діяльність, наприклад:

« Танок з відбиванням ритму (звучить ритмічно-рухлива композиція “La Bastringue”, французький танок). Діти стають у коло й беруться за руки. Починаємо рухатися по колу вправо, поступово набираючи швидкість. Зупиняємося й відбиваємо ритм, спочатку плескаючи в долоні, потім підстрибуючи й на останок плескаючи себе по стегнах. Знову беремося за руки й починаємо рух по колу в зворотному напрямку із проведенням тих самих ритмічних вправ » [16, с. 31] .

Від природи діти мають дуже багато енергії, яку обов’язково треба використовувати, вивільняти. Фізична пасивність і малорухливість сучасних дітей створюють передумови для застою енергії, і як наслідок – у них з’являється втома, млявість, хворобливість, агресивність і некерованість поведінки; музичні хвилинки, слід застосовувати для розслаблення або навпаки, розігріву енергії дітей, вони можуть бути рухливими під музичний супровід, або спокійними, наприклад:

«Раз-два!

Потягнулись,

І прогнутись,

Розігнутись.

Ваші м’язи всі проснуться,

Ваші губи посміхнуться.»

Спів та інсценізація пісень, особливого значення варто надавати співу та інсценізації українських народних пісень, у яких протягом століть відбиралися найгарніші та найвиразніші музичні інтонації. Наприклад:

«Вийди, вийди, сонечко,

На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.

На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.

Там вони граються,
Тебе дожидаються.
Там вони граються,
Тебе дожидаються.

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
Там побачих п'ять овечок
І баранчика між ними
Із ріжками золотими,
Із ріжками золотими. »

Значні можливості у духовному збагаченні дитини містять музичні твори. Так, наприклад, аби навчити дітей розрізняти стан людини, потрібно пропонувати прослухати музичні твори П. І. Чайковського

«Лялька захворіла» і «Нова лялька». Полегшуючи дошкільникам сприйняття образу, показуємо ляльку, у якої була пов'язка-компрес на шиї: «Лялька застудилася і захворіла. Послухайте музику, вона розповість вам про те, як лялька себе почуває».

« Музичний твір супроводжується словесною інтерпретацією, спонукаючи дітей не лише співчувати ляльці, а й виявляти гуманні почуття у дії: вкласти її у ліжко, гратися тихо, аби не заважати хворій.

Дуже важливий в житті дошкільника і театр, який дає можливість викликати у дитини справжній емоційний відгук на зображувані події, реальні гуманні почуття, спроектовані на персонаж.

Залучення дітей дошкільного віку до театру пов'язане в основному із виставами-казками. Враховуючи інтерес дітей до цього жанру, доступність дитячому сприйняттю, а також загальновідоме значення казки для морально-етичного виховання дітей, можна обрати для театралізації відомі дітям твори, такі як: «Лікар Айболить» К. Чуковського, українська народна казка «Івасик Телесик», «Слоненя» Р. Кіплінга.

Дібрані твори, вірші, оповідання, казки, необхідно використовувати на заняттях та у повсякденному житті. Наприклад: «Чому дідусь такий добрий сьогодні?», «Через потік», «Лялька під дощем», «Як Сергійко навчився жаліти», «У кого радість, а в кого горе», «Дуб під вікном», «Втрачений день» В. Сухомлинського; «Гіркий апельсин» М. Стеценка; «Печиво», «Хто покарав його», «Добре», «Погано», «Відвідала», «Помстилася» В. Осеевої; «Шапка» З. Халіла; «Квіточка-семицвіточка», «Пень» В. Катаєва та інші. В перемешку з укр нар песней. Деякі з творів читали й повторно – так посилювалися враження, зміцнювалися почуття дітей. В бесіді за художніми творами моральні поняття утворюються внаслідок того, що відповідаючи на

запитання вихователя, дитина змушена аналізувати й синтезувати, порівнювати вчинки і дії персонажів, робити певні висновки. Допомагаючи дитині сформулювати думки в словах, вихователь домагається від неї кращого розуміння сприйнятої події, явища, формує певні абстраговані поняття » [52].

« Особливість дитячого сприймання і мислення, емоційність, властива дітям цього віку, вимагають простої, але чіткої структури бесіди, конкретного доступного змісту і жвавого проведення її. Художній твір тоді більше впливає на дошкільника, коли його сприймання спрямовує і поглиблює дорослий. Переслідуючи дану мету ми проводили з дітьми міні-читання та обговорення, так звані «Хвилинки добрих вчинків».

Сприяє виявленню доброзичливості й вирішення проблемних ситуацій, які спеціально створюються вихователем. Цей метод дає поштовх внутрішній психологічній активності, яка спонукає дитину до певних дій, зробити самостійний моральний вибір. При цьому деяким дітям необхідна спеціальна допомога вихователя, який би привертав увагу дитини до складного становища іншого. Цим самим дорослий спонукає дитину до моральної дії, хоча й не примушує її.

Слід відмітити: дошкільники, які відчували почуття задоволення від позитивного ставлення ровесників, охоче вступають у спілкування, розмовляють з іншими дітьми, організують ігри. Граються дружно, надають іншим допомогу. У спілкуванні з дітьми переважає м'який тон, доброзичливі нотки. Це свідчить про те, що позитивні переживання сприяли регуляції поведінки дитини, розвитку взаємин.

В системі факторів, які визначають розвиток емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе і оточуючих, не менш важливим є сім'я. Тому вихователю необхідно знати, який моральний клімат склався у тій чи

іншій родині, які засоби, методи використовують батьки для формування особистості дитини.

Слід звернути увагу і на той факт, що майже всі батьки під виховними впливами розуміють лише безпосереднє навчання (вправляння в яких-небудь діях). Уявлення ж про вплив особистості близької дорослої людини на формування особистості дитини і про значимість цього впливу в дошкільні роки дуже розмиті. Звідси й відсутність в багатьох сім'ях спеціально побудованих взаємин з оточуючими як найважливішого засобу залучення її до гуманних цінностей.

Можливість усунення подібних недоліків сімейного впливу в моральному вихованні дітей педагоги вбачають в двох основних задачах: озброєння батьків необхідним мінімумом психолого-педагогічної інформації; навчання їх дійовим способам застосування запропонованих нами рекомендацій організації життя і діяльності дитини в сім'ї » [52].

Отже, шлях до розвитку у дітей старшого дошкільного віку доброзичливого ставлення до ровесників і дорослих лежить через гуманізацію їх взаємин. В них відображається досвід виявлення гуманних почуттів до інших і позитивний сенс власної активності, спрямованої на турботу про тих, хто поруч. Іншими словами, щоб дитина пізнала себе в тій чи іншій соціальній якості, потрібна реальна основа її дій і почуттів по відношенню до інших людей і переживання ставлення їх до неї самої.

2.3. Рекомендації педагогам для виховання доброзичливості старших дошкільників засобами української народної пісні

Особливою рисою дошкільників є невміння визначити стан однолітка, що викликає незручності в розвитку емоційних взаємин. У

формуванні спрямованості на іншого важливе значення має виховання у дитини емпатії.

Великого значення для виховання доброзичливості дошкільників відіграє українська народна пісенна творчість, зокрема колядки та щедрівки, за виконання яких діти отримують подарунки. У дошкільних закладах варто вивчати такі пісні, які містять засади моральності, як-от:

« Прийшли щедрувати до вашої хати.

Щедрий вечір, добрий вечір!

Тут живе господар – багатства володар.

Щедрий вечір, добрий вечір!

А його багатство – золоті руки.

Щедрий вечір, добрий вечір!

А його потіха – хороші діти. »

Протягом багатьох століть щедрівки вбирали в себе національний колорит, давню українську культуру, традиції, звичаї. Використання їх на заняттях сприяє розвитку знань дітей про духовне надбання нашого народу, його щедрість, гостинність. Наприклад:

« Ми щедруєм і співаєм під вікном.

Щастя, долі всім бажаємо гуртом.

Хай квітують ваші ниви золоті,

Щоб життя було щасливе в майбутті. »

Відомо, що значить для хорошого розвитку немовляти здоровий, спокійний сон. А мамина колискова пісня заколисує, заспокоює не лише мелодією, а й змістом, який її певною мірою визначає. У пісні висловлюються думки і почуття матері, звернені до дитини, загадування

про її майбутнє, роздуми про власну долю. В народі здавна відомо, що материнська пісня над колискою має велику магічну та гіпнотичну силу: вона заспокоює, дає позитивні емоції, оберігає від хвороб, нещасть, страху. Як правило, на третій день після народження відбувалось ритуальне вкладання дитини в колиску:

« А-а, люлі, спатки,
 Нема дома матки,
 Поїхала на торжок
 Купувати пиріжок.
 А як купим пиріжок
 Та медом помажем,
 Дитині покажем,
 Самі і з'їмо,
 А дитині не дамо. »

Найдавнішим звичаєм було прийнято першого вкладати в колиску kota (як і першого впускати в нову хату). Вважалося, що кіт може наділяти дитину спокійною вдачею, приносити солодкий сон. Kота колисали у колисці, примовляючи: «Як на kota муркота – на дитину дрімота». Потім kota випускали, а дитину клали в колиску й співали колискову.

Українським колисковим властива сюжетна різноманітність, багатство образів. Головне завдання пісні – приспати маля, звідси й образи, що найчастіше спостерігаються: котик-воркотик, який своїм муркотінням присипляє, голуби-гулі, що є в народній творчості символом добра і чистоти, персоніфіковані Сон і Дрімота:

« Ходить Сон коло вікон,

А Дрімота коло плота.

І питає Сон Дрімоту:

Де ми будем ночувати?

Де хатина теплесенька,

Де дитина малесенька.»

Більшість колискових бажають дитині добра:

«Котику сіренький, котику біленький,

Не ходи по хаті, не буди дитяти,

Дитя буде спати, котик муркотати.»

« Кіт – один із найпопулярніших персонажів колискових пісень, який є водночас пухнастим другом і розбишакою, що заважає спати. Таке широке і тривке входження цього персонажа до колискової пісенності пояснюється тим, що в народних уявленнях та віруваннях кіт завжди постає захисником людини, що оберігає її від злих сил. Повчальний елемент містять пісні, де цікаво і різноманітно зображено шкідливість kota, провини якого мають подати дитині найпростіші уроки чемності. Ці колискові «Ой ти, коте, не гуди, спить дитина, не буди», «Не кради сметанку, не буди Іванка» мають яскраво виявлений подвійний акцент, чітко виражений у своєрідній моралі пісень, наприклад: «Не вчися, котику, красти, а вчися робити». Ці пісні при цьому не вдаються до нудної дидактики, а через яскраві образи малюють цікаву і водночас повчальну картину, епізод, використовуючи найчастіше легку іронію, гумор, жарт, фантастику:

«А впав кіт з воріт,

Забив плечі і живіт.

Ото тобі, котку,

Не лізь на колодку,

Бо заб'єш головку.

Та буде боліти -

Нічим загоїти.

Купить мати шовку

Та загоїть головку.»

Забавлянки є засобом формування доброзичливості, вони прищеплюють перші уявлення про трудові процеси :

«Сорока-ворона

На припічку сиділа,

Дітям кашу варила,

Ополоничком набирала,

Діткам кашку давала:

Тому дала, бо маленький,

Тому дала, бо кривенький,

Тому дала, бо файно просить,

Тому дала, бо воду носить.

А цьому не дала.

Той бецман

Води не носив,

Печі не топив,

Каші не варив» [52]

Велике значення у вихованні гуманних почуттів дошкільників належить художнім образам. Але художні образи можуть відігравати свою позитивну роль тільки при правильному їх використанні.

У старшій групі дитячого садка необхідно приділяти більше уваги самоорганізації дітей і пов'язаному з нею контролю вихованців за власними діями і вчинками.

Дітей старшого дошкільного віку корисно об'єднувати навколо справ, що змушують їх співпрацювати один з одним, як колектив. Великі можливості для таких справ містять свята, розваги, дитячі гуртки.

Заохочувати самостійність дітей, можна запропонувавши їм подумати, які святкові прикраси вони хотіли б виготовити для своєї групової кімнати перед святом. Як справедливо зазначає Л. Божович «формування цілісної, несуперечливої особистості не може характеризуватися розвитком лише її здібностей до свідомого самоврядування, ще більш важливим є формування мотивуючих систем, що забезпечують необхідну поведінку без болісної боротьби людини з самим собою» [8, с. 26].

Звичайно здійснення виховання доброзичливості старших дошкільників повинне відбуватися у межах взаємодії ЗДО і сім'ї.

Необхідно поговорити з батьками, про те що виховувати почуття дитини - це необхідність, це творча й радісна праця. Почати роботу з батьками слід з встановлення довірчих взаємин, які сприяють кращому сприйняттю порад вихователя.

Рекомендуються різноманітні форми роботи з батьками: музикальні батьківські збори, індивідуальні і групові бесіди, гурток співаємо разом для дітей та батьків, консультації. На заняттях в гуртку співаємо разом можна виконувати українські народні пісні. Народна

пісенна творчість несе в собі той код українства, закладений ще з давніх часів та вишліфований у процесі розвитку українства. Прикладом може стати виконання пісні :

«Жили у бабусі два веселих гусі:

Один - сірий, другий - білий,

Два веселих гусі!

Один - сірий, другий - білий,

Два веселих гусі!

Миши гусі лапки десь біля канавки,

Один - сірий, другий - білий,

Десь біля канавки!

Один - сірий, другий - білий,

Десь біля канавки!

Ой, кричить бабуся: "Ой, пропали гусі!"

Один - сірий, другий - білий,

Гусі мої, гусі!

Один - сірий, другий - білий,

Гусі мої, гусі!

Вийшли, вийшли гусі - кланялись бабусі!

Один - сірий, другий - білий,

Кланялись бабусі!

Один - сірий, другий - білий,

Кланялись бабусі!

Тішиться бабуся, що знайшлися гусі,

Один - сірий, другий - білий,

Гусі їй гусі!

Один - сірий, другий - білий,

Гусі їй гусі! »

Процес виховання доброзичливості батьки можуть спостерігати й безпосередньо в дитячому садку – для цього організуються «Дні відкритих дверей», свята для батьків, «Наша сімейна пісня». «Детальне ознайомлення батьків з умовами життя їхньої дитини в дошкільному закладі відіграє значну роль у створенні в них довіри до дитсадку, вихователів. Крім того, познайомившись з однолітками своєї дитини, батьки не залишаються байдужими до того, яка гуманна основа закладена у взаємини їхньої дитини з товаришами по групі. Іншими словами, вони починають надавати цій проблемі того великого значення, на яке вона заслуговує. Психологічне здоров'я є втіленням соціального, емоційного та духовного благополуччя (як ресурсу і стану), оскільки є потенційною передумовою забезпечення життєвих потреб щодо активного способу життя, досягнення власних цілей, адекватної та оптимальної взаємодії з людьми, з соціальним та іншим оточенням» [31, с.4] .

Таким чином, вести роботу з батьками слід у трьох напрямках:

- по-перше, вивчати передовий педагогічний досвід та використовувати у своїй педагогічній діяльності;

- по-друге, надавати консультації батькам;
- по-третє, користуватися сімейними традиціями, адже у кожній родині свої звичаї на свята, свої колісанки для дітей.

Процес виховання доброзичливості складний, та цілеспрямовані спільні зусилля педагогів та батьків обов'язково вплинуть на виховання співчуття, співпереживання, бажання допомагати іншим дією, і особистість одразу ж зміниться. Дуже важливо бути правильним прикладом для наслідування. З кожним віковим рівнем все складніше прищепити дитині риси моральності, тому дуже важливо розвивати духовність постійно та цілеспрямовано, починаючи з молодшої групи, коли діти тільки вчаться поводитися в групі.

ВИСНОВКИ

В процесі проведення нашого дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Розв'язанням проблеми виховання доброзичливості на сучасному етапі займається численна група українських науковців. Основою сучасної наукової теорії є вчення не тільки вітчизняних педагогів, про яких йшлося вище, а й педагогічні здобутки епохи Відродження, коли було відновлено античний ідеал гармонійного розвитку особистості яскравими представниками педагогічної думки цього періоду є Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці. Останній основну роль

відводив трудовому вихованню, щоб розвинути духовні сили. Основним завданням морального виховання він вважав розвиток у дітей високих моральних якостей, навичок і переконань [40, с.12].

Широко відомими є праці В. Котирло, С. Ладивір, Ю. Приходько. Вони займалися вивченням проблеми розвитку моральних почуттів у дошкільників в процесі спілкування з вихователем, в сюжетно-рольовій грі. В тому числі вчені розглядали питання становлення у дітей морального ставлення до однолітків й членів родини, особливості доброзичливих проявів дітей дошкільного віку.

На сучасному етапі проблемами духовного виховання працюють такі відомі українські вчені як І. Бех, Л. Артемова, Т. Поніманська, Г. Лаврентьєва.

2. Доведено, що дошкільний період визначальний для формування складових морального вибору в поведінці дитини. Як свідчать наукові дослідження, досягнувши 5-річного віку, дитина вступає в початкову фазу ціннісного орієнтування, вона усвідомлює цінність власного «Я» та «Я» інших людей. В цей же час у дитини з'являються нові мотиви поведінки, вдосконалюються вольові дії та саморегуляція поведінки, вдосконалюються процеси мислення, формуються перші етичні інстанції, Я-образ та самооцінка. Водночас розширюється коло і зростає значення контактів із соціальним оточенням, особливо з однолітками. Їхні взаємини набувають нового змісту й нерідко регулюються загально прийнятими моральними нормами та правилами поведінки. Тому дошкільник дедалі частіше постає перед моральним вибором – опиняється між двох полюсів. До якого з них попрямує дитина? Чи буде цей вибір правильним у конкретному випадку і в майбутньому, значною мірою залежить від дорослих, хоча, безумовно, не можна недооцінювати чи переоцінювати власні можливості наших вихованців. Якщо постійно регламентувати й

контролювати поведінку дитини, вказувати їй, як поведистися, вирішувати за неї, що добре, а що погано, можна розвинути в малюка невпевненість, боязкість, пасивність або так званий моральний формалізм. Останній проявляється в тому, що 5-6-річна дитина в присутності дорослих дотримується прийнятих правил поведінки, знає їх і безпомилково називає, а лишившись на одинці із собою, без контролю, здійснює вчинки, які аж ніяк не можна назвати гарними.

3. Слід визнати, що у навчально-виховному процесі переважають словесні методи і прийоми: вказівки, зауваження, обговорення вчинків літературних героїв, настанови і т.д., недооцінюється роль емоцій в загальній системі засвоєння дошкільниками моральних правил, не використовуються належним чином етично цінні ситуації, що спонукають внутрішню активність дитини. В результаті у дітей не завжди є можливість реалізувати свої знання у поведінці, у них не розвиваються соціальні емоції співпереживання, співчуття, гордості за успіхи інших людей, а головне – у дітей не формується психологічна готовність діяти гуманно з власної ініціативи. Все це призводить до розриву між знаннями правил моралі і вмінням застосовувати їх у взаємовідносинах. Тому звичайно наша задача полягала не тільки в тому, щоб дати дітям певну суму моральних знань про гуманні взаємини з оточуючими, але й навчити їх керуватися ними в повсякденному житті. Значні можливості у духовному збагаченні дитини містять музичні твори.

Українська народна пісенна творчість має глибинний потенціал, що є запорукою формування духовності дошкільнят. Вона має зайняти відповідне місце у навчально-виховному процесі, який здійснюється дошкільними закладами, саме в період, коли дитина найкраще сприймає емоційно забарвлену інформацію, яку зокрема й несуть музика і пісенні образи.

Це є запорукою формування національно свідомих, патріотично налаштованих поколінь, пройнятих духом українства, духом, який акумулює в собі такі риси людського характеру, як національна гордість, працьовитість, волелюбність, любов до рідної землі, шанобливе ставлення до родини, готовність на пожертвування заради рідної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Моральні норми засвоюються з дитинства. – Л. В. Артемова. - К.:Знання, 1968. – 48с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / [Наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко]. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П.,

Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво МОН, 2012. – 26 с.

4. Берека В. Є. Вітчизняні гуманістичні джерела морального виховання // В. Є. Берека. - Дошкільна освіта. – 2004. - №5. – С. 4 – 7.

5. Бех И.Д. Психологические основы нравственного развития личности: Автореф. д -ра психол.наук (19.00.07) / И. Д. Бех. - К., 1992. – 43с.

6. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. - К. : Либідь, 2003. - 280 с.

7. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: монографія / В. О. Білоусова. - К. : ІЗИН, 1997. - 192 с.

8. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте./ Л.И. Божович – М.: Просвещение, 1968. – 460 с.

9. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навчально методичний посібник. Г. П. Васянович. - Львів, «Норма», 2005. 344с.

10. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції / О. Вишневський. – К.: Школяр, 1997. – С. 78-122.

11. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Г. А. Волкова. – М. : Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2002. – 272 с.

12. Воспитание гуманных чувств у детей /Под ред. Л. Н. Проколиенко, В. К. Котырло. – К.:К.:Рад.шк., 1987. – 174с.

13. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 224 с.

14. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків / І. О. Газіна. – Кам'янецьПодільський : Аксіома, 2013. – 196 с.
15. Дзюба І.М. Починаємо з поваги до себе / І.М. Дзюба. – К., 2002. – С. 41–42.
16. І. Малашевська, С. Демидова, Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку / Веселкова музикотерапія//І. Малашевська, С. Демидова.- Тернопіль, «Мандрівець», 2015. 41.
17. Кисельова. О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ О. І. Кисельова - Одеса, 2009 – 279 с.
18. Колесса Ф. М. Фольклористичні праці/ Ф. М. Колесса. – К., 1970. – с.24.
19. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук. метод. посіб.] / наук. ред. О. Л. Кононко. - К. : Ред. журн. дошкільне виховання", 2003. - 243 с.
20. Кононенко О. Л. Педагогічна і вікова психологія / О. Л. Кононенко. – К., 2001 – 337 с.
21. Кононко О. Душевність, людяність, щирість / О. Кононко// Дошкільне виховання. – 1996. –№ 4. – С. 8-9.
22. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. докт. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія»/ О. Л. Кононко. – К., 2001. – 37 с.
23. Костюк Г. С. Навчально - виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк; [за ред. Л. М. Проколієнко]. – К. : Рад. Шк., 1989. – 608с.
24. Лаврентьева Г. П. Культура общения дошкольников. / Г. П. Лаврентьева. – К.: Рад.шк., 1988. – 128с.

25. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая / М. В. Лисенко. – К.: Музична Україна, 1978. – 95 с.
26. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К., 2007. – 608 с.
27. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К., 2007. – 624с.
28. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку “Скарбниця моралі” / Л. В. Лохвицька – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 128 с.
29. Макаренко А. С. Книга для родителей. / А. С. Макаренко. – М.:Педагогика, 1988. – 301с.
30. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей / С. Д. Максименко // Психолог. – Січень. – № 1. – 2002. - С. 2.
31. Мельничук М. Виховувати на принципах християнської моралі // М. Мельничук. - Дошкільне виховання. – 1997. - №8. – С. 8 – 9.
32. Методика музикального виховання в детском саду : учеб. для учащихся пед. уч-щ по спец. 03.08. «Дошк. Воспитание» / Н. А. Ветлугина, И. Л. Дзержинская, Л. Н. Комиссарова и др. ; под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Просвещение, 1989. – 270 с.
33. Моральне виховання старших дошкільників: педагогіка [<https://www.bestreferat.ru/referat-136251.html>]
34. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, Л. Н. Комиссарова, Г. Р. Шашкина, О. Л. Сергеева ; под ред. Е. А. Медведевой. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 224 с.
35. Павловська О. А. Моральність. Особистість. Трудовий колектив / Під. ред. А. І. Голованова. – Мінськ: Навука і тэхніка, 1991. – 96 с

36. Підкалюк. О. М. Виховання гуманних почуттів у дітей старшого дошкільного віку: педагогіка [<https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=650892>]// О. М. Підкалюк.
37. Пісоцька Л. С. Виховання доброзичливості дітей дошкільного віку як педагогічна проблема / Л. С. Пісоцька // Освітній простір України. - 2018. - Вип. 13. - С. 115-119.
38. Полякова О. П. Актуальність формування доброзичливих взаємин між старшими дошкільниками / О. П. Полякова // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. - 2014. - № 4. - С. 106-109.
39. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
40. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – К. : Вища шк, 1993. – 111 с.
41. Пономаренко Г. О взаимосвязи этических представлений и поступков у детей // Г. О. Пономаренко. - Дошкольное воспитание. – 1992. – № 3. – С. 12 – 13.
42. Приходько Ю. О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. / Ю. О. Приходько. – К.: Рад. шк., 1987. – 126 с.
43. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
44. Русова С. Нові методи дошкільного виховання./С. Русова. - Прага: видавництво “Сіяч”, 1927. – 112 с.
45. Смирнов С. Эмоциональный мир музыки : исследование / С. Смирнов. – М. : Музыка, 1990. – 320 с.
46. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. — К.змн, 1997. — 232 с, с.131
47. Субботский Е. В. Ребёнок открывает мир. / Е. В. Субботский. – М.: Просвещение, 1991. – 206 с.

48. Сухомлинский В.О. Как воспитать настоящего человека / В.О.Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1990. – 263 с.
49. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т.– К., 1977. – Т. 3. – С. 189.
50. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є.І. Сявавко. – К.,1974. – С. 67-68.
51. Торчинська З. К. Вивчення українського дитячого пісенного фольклору в ЗДО: педагогіка [https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00887931_0.html] // З. К. Торчинська.
52. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / К.Д. Ушинский // Избранные педагогические сочинения: в 2 т. – Т. 1. – М., 1974. – С. 229-547.
53. Фоломєєва Н. А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Н. А. Фоломєєва ; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2001. – 22 с.
54. Фольваркова В. І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості // В. І. Фольваркова. - Дошкільна освіта. – 2004. – №3. – С. 8 – 13.
55. Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. / І.Я. Франко. – К.,1979. – Т. 20. – 574 с.

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Митрофанова Єлизавета Михайлівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

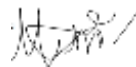
ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)

Додаток Б

ДОВІДКА

**про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці
кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр**

спеціальності 012 Дошкільна освіта (денна форма)

Автор роботи	Митрофанова Є.
Назва роботи	Формування доброзичливості старших дошкільників засобами української народної пісні
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Горлова А.В.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002507753
Результати перевірки	Схожість 71,1%

Директорка Наукової бібліотеки

Нателла Арустамова

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболя

Додаток В

Mytrofanova_ped_2020_check

Завантажено: 05/13/2020 | Перевірено: 05/13/2020

● Matches ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

